

РЕЦЕНЗІЇ

О.І. Гуржій, М.Б. Парахіна

**Етнологічні осередки України в 20-х – на початку
30-х років XX ст. Нарис діяльності. – К.: Інститут історії України НАН
України, 2004. – 248 с.**

Нині важливого значення набуває поглиблене вивчення внеску учених та аматорів в організацію збирання етнографічних матеріалів, підготовку анкет, програм, пов'язаних із видатними вченими того часу, які виступили в 1920-х роках ініціаторами створення стрункої й дієвої організації з вивчення етнології, сприяли найбільш раціональним формам і методам збору етнореалій через розповсюдження програм серед населення України.

На більшість цих питань дає відповідь рецензована монографія Олександра Гуржія та Марії Парахіної.

Позитивний момент дослідження, що знайшов своє гідне відображення в праці – це достатньо ґрунтовний аналіз стану наукової розробки проблеми. Незважаючи на наявність окремих праць, що торкаються цієї теми, в сучасній історичній літературі досі відсутнє спеціальне комплексне дослідження з питань, які розглядаються в монографії.

Важливо відмітити, що автори показали внесок в організацію збирання етнографічних матеріалів учених, етнографів, художників, нову методику – розсилання програм-запитальників для широкої кореспондентської мережі; висвітлили культурологічну, організаційну діяльність етнографічних центрів при Всеукраїнській академії наук у 1920-х – на початку 1930-х років, проаналізували форми організаційної роботи по збиранню етнографічних матеріалів у музеях, архівах, експедиціях, регіональних центрах.

Відомо, що членами Етнографічної комісії, Кабінету антропології та етнології ім. Ф.Вовка, Кабінету музичної етнографії на громадських засадах було розроблено програми проведення експедицій, етнографічних екскурсій, закладено ґрунтовний фундамент для збільшення кореспондентської мережі в справі записування звичаїв, вірувань, обрядів тощо. О.Гуржій та М.Парахіна збагатили це новим матеріалом.

Одним із провідних центрів збирання етнографічних матеріалів через розсилання анкет, програм була Етнографічна комісія під головуванням акад. А.Лободи. В її роботі брали участь такі відомі етнологи, як В.Петров, Л.Шульгіна, Н.Заглада, В.Кравченко. В 1920-ті роки активну роботу проводив Кабінет музичної етнографії (з 1922 р. діяв на автономних засадах при Етнографічній комісії) під керівництвом К.Квітки. Останній одним із перших у фольклористиці приступив до широкого вивчення окремих художніх циклів і тематичних груп народних пісень.

Цілком справедливо автори дослідження значну увагу приділили друкованим виданням Етнографічної комісії: “Етнографічному віснику” та “Бюлетеню Етнографічної комісії”, які відіграли важливу роль у розвитку української етнології, поширенні етнологічних знань про культуру і побут різних етносів. Ці видання містили інформацію про нові надходження матеріалів із духовної і матеріальної культури, традицій, звичаїв та обрядів, вірувань, народно-побутового календаря, записи легенд і пісень, вивчення народного житла, господарства, знарядь праці.

Не залишилася поза увагою авторів і робота в галузі етнології Кабінету антропології та етнології ім. Ф.Вовка. Розроблена цим Кабінетом методика створення етнографічної експозиції застосовувалася в практиці музеїв України, відкривала можливості формування цінних колекцій не лише в провідних, а й у провінційних етнологічних осередках.

Позитивної оцінки заслуговує проведене авторами вивчення діяльності Є.Рихліка, який очолив Кабінет національних меншин, організував експедиції для записування етнокультурних особливостей чехів Волині, євреїв, поляків, болгар в Україні. Автори вдало проаналізували окремі напрями його роботи, зуміли детально вивчити головні здобутки й оцінити їх значення. Помітний внесок у розгортання досліджень історії та культури національних меншин в Україні зробила Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства, організована в Києві.

Висвітлено і культурологічну діяльність провідних (Комісія краєзнавства, Український комітет краєзнавства) і регіональних (Харків, Вінниця, Кам'янець-Подільський та ін.) етнологічних осередків у галузі поширення знань із народної культури, створенні етнографічних колекцій, рукописного архівного фонду.

Завдяки участі в краєзнавчих комісіях етнографів центри багато уваги приділяли збиранню, систематизації, узагальненню етнографічного матеріалу, дослідженню етноархеології, культури й побуту народу.

Розгортанню етнокраєзнавчого руху сприяла видавнича діяльність центрів. Започаткований у 1927 р. журнал "Краєзнавство" об'єднував краєзнавчі сили України, пропагував їх досвід, своєчасно інформував про досягнення в цій галузі в Україні та світі.

За короткий період діяльності етнологічних центрів було накопичено великий фактологічний матеріал і зроблені перші спроби до узагальнення етнографічних особливостей регіонів.

Автори узагальнили велику методичну роботу цих центрів, проведену у 1920-х – на початку 1930-х років із метою поширення етнологічних знань, накопичення фактичного матеріалу, створення широкої мережі громадських кореспондентів, дописувачів. Належну увагу О.Гуржій та М.Парахіна приділили висвітленню форм і напрямів діяльності Кафедри історії українського народу під головуванням М.Грушевського.

Очолюваний К.Грушевською Кабінет примітивної культури та її пережитків у побуті і фольклорі став постійно діючим центром з наукової підготовки, збирання, вивчення і публікації витворів української культури та показом її зв'язку з дослідженням у світі народної творчості. Працівники цього центру вивчали первісні форми культури, збирали, опрацьовували та готували до видання пам'яток українського фольклору. Дослідження К. Грушевської стали відомими не лише в Україні, а й у Європі та Америці.

Разом з тим монографія не позбавлена й деяких недоліків. Дещо поверхово у ній розкрито діяльність у галузі етнології Історичного товариства Нестора-літописця, Сосницького науково-дослідного товариства на Чернігівщині, Остерського наукового товариства краєзнавства, комісій Києва і Правобережної України. Часто автори називають Наукове товариство ім. Шевченка – Т. Шевченка, Тараса Шевченка. Не проставлений рік смерті Федора Ернста.

Разом із тим, не дивлячись на ці недоліки, монографія буде корисна тим, хто цікавиться історією етнологічних осередків в Україні та історією українського краєзнавчого руху.

І.В. Верба (Київ)